

МИСТЕЦТВО І ХРИСТІЯНСЬКІ ЦІННОСТІ

УДК 398(474.5):27-312.47

*Aušra Kairaitytė,
м. Каунас (Литва)*

MERSELÈS MARIJOS APSIREIŠKIMŲ TRAKTUOTÈ LIETUVIŲ FOLKLORE

У статті йдеться про явища зцілення Дівою Марією в литовському народному фольклорі. На основі аналізу поетичних і музичних текстів, народних легенд, вертепних вистав автор класифікує жанри духовної литовської творчості за двома напрямками: прямого контакту людини з Дівою Марією та її безпосередня допомога, коли її божественна сутність проявляється через вплив на певні об'єкти, залишаючи на них відбитки (зображення, знамення тощо). Наслідком другого типу контакту є побудова каплиць, церков, храмів на тих освячених Дівою місцях, де вона побувала. Проте обидва напрями мають і спільне: у традиціях литовського фольклору Діва Марія з'являлася лише тоді, коли її кликали щирою молитвою або коли вона бачила великі страждання відданих їй християн.

Ключові слова: *Діва Марія, фольклор, музика, легенда, явище, Божественне начало.*

Straipsnio objektas yra tautosakos tekstai, daugiausia liaudies legendos, pasakojančios apie Mergelę Mariją. Siekiama atskleisti Dievo Motinos apsireiškimų traktuotę lietuvių folklore. Pagal Marijos apsireiškimo būdą legendos yra skirstomos į dvi pagrindines grupes: 1) legendas, pasakojančias apie tiesioginį Marijos pasirodymą žmogui ir 2) legendas, kuriose Marijos galia reiškiasi per tam tikrus objektus, t. y. stebuklingais laikomus paveikslus ir kt.

Tiesiogiai žmogui pasirodžiusi Dievo Motina prašo skleisti tikėjimą, melstis, tam tikroje erdvėje pastatyti kryžių ar maldos namus. Legendose apie liaudyje stebuklingais laikomus paveikslus pabrėžiamas jų išskirtinumas, ypatingumas, nurodoma, kokių malonių ir pagijimų prie jų meldžiantis galima sulaukti.

The object of this article is folklore texts, mostly folk legends about Virgin Mary. The aim is to reveal the treatment of the narratives about the apparitions of Mary in Lithuanian folklore. According to the way of apparition, two text groups are divided into: 1) legends about

direct apparition to people and 2) legends about sacred images of the Blessed Virgin Mary in folklore. During the direct apparitions to people, Mary asks to pray, to believe, to build a wooden cross or chapel. In legends about the sacred images of Mary, their singularity is mentioned, different graces and miraculous recoveries from Our Lady are expected.

Įvadas. Lietuvoje daugelis pasakojimų apie Mergelės Marijos apsireiškimus plinta per folklorą. Pasakojimų apie juos galima rasti legendose, padavimuose, liaudies dainų fragmentuose ir kituose tautosakos žanruose. Straipsnyje didžiausias dėmesys skiriamas legendoms. Anot folkloristo Leonardo Saukos, tiek lietuvių, tiek daugumos Europos šalių legendos yra krikščioniškos tematikos kūriniai, kuriuose pasakojama apie Kristų, Dievo Motiną, apaštalus, šventuosius ir kankinius, bažnyčias, stebuklingas vietas, religinius principus ir normas [1]. Lietuvių folkloristikoje legendos yra priskiriamos sakytinės tautosakos rūšiai – sakmėms, kurios nuo pasakų skiriasi savo santykiu su vaizduojama tikrove. Legendose gausu stebuklingų antgamtinių elementų, kurie suvokiami kaip tikri istorinio laiko įvykiai, šventos istorijos, susijusios su dabartinėmis religijomis ir turinčios išskirtinę reikšmę jas išpažįstančiose bendruomenėse [2]. Straipsnyje nesiekama pagrįsti legendų apie Marijos apsireiškimus tikroviškumo, taip pat nekeliamas stebuklingais laikomų paveikslų ar liaudyje paplitusių pasakojimų oficialaus pripažinimo Katalikų Bažnyčioje klausimas. Kartu nesigilinama į oficialiąją Katalikų Bažnyčios mariologiją. Nagrinėjamos legendos yra traktuojamos kaip žodinė liaudies kūryba, atskleidžianti savitą žmogaus supratimą apie jį supantį pasaulį, patiriamus įvykius bei išpažįstamą religiją.

Dalis straipsnyje pristatomų tekstų Bronislavos Kerbelytės pasakojamosios tautosakos kataloge yra priskiriami legendų žanrui. Reiktų atkreipti dėmesį į tai, kad tautosakos tekstų priskyrimas legendų žanrui gali būti problemiškas. Legendos, susijusios su konkrečiomis vietomis, su bažnyčiomis, paveikslais, prie bažnyčių, koplyčių esančiais šaltiniais, upeliais, akmenimis, priskirtinos padavimų žanrui. Tyrinėtojai bando iš naujo pažvelgti į legendomis

vadinamus religinius pasakojimus. Akcentuojama, kad «religiniuose pasakojimuose atsispindi religinė žmogaus patirtis, individualūs jausmai, veiksmai ir išgyvenimai, asmeninio santykio su Absoliutu suvokimas» [3]. Straipsnyje keliami šie problemos aspektai: kaip liaudyje yra suvokiamas ir interpretuojamas krikščioniškosios religijos personažas – Mergelė Marija – ir kaip yra traktuojami Dievo Motinos apsišaukimai lietuvių folklore. Iki šiol į folkloro kūrinius, kuriuose dominuoja pasakojimai apie Marijos apsišaukimus, ypač į legendų žanrą išsamiau pažvelgta nebuvo.

Tyrimo objektas – tautosakos tekstai, kuriuose pasakojama apie Dievo Motinos apsišaukimus. Tyrime naudotasi Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštyne bei publikuotais lietuvių tautosakos tekstais.

Straipsnio tikslas yra apžvelgti Marijos apsišaukimų traktuotę lietuvių folklore, galinčią padėti geriau suvokti liaudiškąją Marijos paveikslą. Uždaviniai – 1) supažindinti su tautosakos tekstais, pasakojančiais apie apsišaukimus; 2) sugrupuoti tekstus; 3) išskirti galimus Dievo Motinos apsišaukimo tikslus, išryškėjančius nagrinėjamuose folkloro kūriniuose.

Metodai – aprašomasis, analizės. Prielaida – liaudyje susiformavo savita Mergelės Marijos apsišaukimų traktuotė, kurios savotiškumą liudija lietuvių folkloro kūriniai.

Mergelės Marijos apvaizda. Lietuvių pasakojamojoje tautosakoje galima aptikti tekstų, kalbančių apie tiesioginį žmogaus susitikimą su Mergele Marija. Dažnai šis susitikimas yra įvardijamas «pasirodymo», «apsišaukimo», «regėjimo» terminais. Žmogui pasirodžiusi Marija siekia perteikti kokį nors prašymą, pavyzdžiui, viena legenda pasakoja apie berną, kuris, miegodamas kluone, netikėtai pamato šviesą ir supranta, kad jam tikriausiai pasirodė Švenčiausia Panelė. Ji paprašo piliakalnyje pastatyti kryžių. Bernas šį atsitikimą papasakoja savo šeimynai, tačiau iš jo yra juokiamasi. Tuomet Marija ateina antrą, trečią kartą ir ima priekaištauti bernui, kodėl jis nepastato kryžiaus, ir iš berno sodo išlaužta obels šakele pažymi vietą, kurioje tas kryžius turėtų stovėti: Na, aš dabar iš tavo sodo šakų išlaušiu obelės i ryt rytą nuveisi i rasi. Ten, kur unkiša, tai ti kryžių statytie. Nuvėjo, kaip tiktai

– basos būta i šakelė yra iš jo sodo. Tai tadu tų kryžių padarė tas bernas. Nė obliuotas, nė nieko, šakotas. Tai naktį pastatė kryžių“ [4].

Matyti, kad bernas, tarsi atsižvelgdamas į šeimos reiškiamą pašaipą, neskuba vykdyti Dievo Motinos prašymo. Tačiau po trečiojo regėjimo jis elgiasi taip, kaip jam liepiama, ir pastato kryžių. Berno suvokimu, matytas Mergelės Marijos apsireiškimas leidžia jį savotiškai išskirti iš nepatikėjusiųjų apsireiškimu.

Pažvelgus į erdvę, kurioje turėtų stovėti kryžius, galima pastebėti, kad piliakalnis yra aukšta vieta. Tokiu atveju čia esantis kryžius galėtų būti pastebimas iš toli. Kita vertus, kalnas mitiniame mąstyme gali būti traktuojamas kaip „pasaulio centras“. Vietos pasirinkimas yra neatsitiktinis veiksmas, atspindintis erdvės sakralizacijos procesą. Apsireiškimo erdvės sakralumas pabrėžiamas legendoje, pasakojančioje apie apsireiškimą Šimonių miške. Čia trims miške paklydusiems ir išsigandusiems vaikams apsireiškusi graži ponija prašo jų visiems pranešti, kad apsireiškimo vieta amžiams liko šventa ir joje derėtų pastatyti maldos namus: Vieną dieną trys Šilinio vaikai: Bernardas – 14 m., Margarita – 12 m. ir Jurgis – 8 m. išėjo grybauti ir paklydo. Išsigandę vakaro tamsoje, pradėjo melstis. Staiga jie pamatė neįprastą šviesą ir gražią Ponią. Staiga pasigirdo malonus ir švelnus motiniškas balsas: «Vaikučiai, nebijokite. Ši vieta amžiams liko šventa. Pasakykite visiems, kad šioje vietoje pastatytų maldos namus, o aš laiminsiu visą kraštą. Kaip šio medžio šakos išsišaknijusios į visas puses, taip aš savo dovanas dalysiu visiems iš šios vietos, kam jos bus reikalingos» [5].

Lyginant minėtas legendas galima pastebėti, kad vienu atveju Mergelė Marija prašo pastatyti kryžių sakralioje erdvėje – ant piliakalnio, o kitu – miške. Miškas stebuklinėse pasakose yra suvokiamas kaip tarpinė erdvė, jungianti savą ir svetimą (nesaugų) pasaulius. Susidaro įspūdis, jog būtent Mergelės Marijos apsireiškimas paklydusiems vaikams nesaugią miško erdvę paverčia sakralia. Abiem atvejais Mergelė Marija tiek kryžių, tiek maldos namus prašo pastatyti ne žmogaus gyvenamoje, o nesukultūrintoje, nesaugioje erdvėje.

Galima spėti, kad prašymas tam tikroje erdvėje pastatyti kryžių ar maldos namus yra siejamas su sakralios vietos pažymėjimu ir turi religingumo sklaidos tikslą. Pastarasis tikslas gali atsispindėti legendose, kurios atsirado ir ėmė plisti Sovietų okupacijos metais. Tokiose legendose apsiereiškusi Dievo Motina prašo melstis, skelbti jos žodžius. Pavyzdžiui, Skiemonių parapijoje, Janonių kaime, Marija apsiereiškė devyniolikmetei merginai. Švč. Mergelė prašo penktadieniais nevalgyti mėsos, kalbėti poterių, skelbti jos žodį tikintiesiems. Mergina stebisi, kodėl Marija pasirodo ne kunigams, vyskupams ar maldingiems žmonėms, o jai – menkai dulkelei 10. Galbūt taip bandoma priartėti prie paprasto žmogaus, siekiama skatinti bei stiprinti žmonių tikėjimą. Suodžių vienkiemyje Anelės Staugaitytės-Matjošaitienės namuose apsiereiškusi Švč. Mergelė Marija taip pat prašo melstis: «Melskitės, melskitės, melskitės! Ypač kalbėkite rožinį už paklydusius žmones, kad jie pasitaisytų. Žinokite, kad čia buvo Marija. Jai ištarus tuos žodžius, iš jos pasklido spinduliai į visas puses, ir ji pasitraukė» [6].

Labai dažnai tautosakoje pats žmogus kreipiasi į šventuosius, Dievą ar Mergelę Mariją ko nors prašydamas. Prašymo momentu jis nuoširdžiai meldžiasi ir, aišku, laukia atitinkamų Dievo Motinos veiksmų. Legendomis teigiama, kad Marija išklauso maldas ir suteikia pagalbą, o už šį veiksma derėtų atsilyginti maldomis. Pavyzdžiui, neturinti ko valgyti moteris, tikėdamasi gauti kokį nors darbą, šventoriuje meldžiasi Marijai, kad galėtų užsidirbti duonai. Grįžusi namo ant staliuko randa pusę kepalo dar šiltos duonos. Paaiškėja, kad duonos atnešė pažįstamos moterys ir liepė melstis. Moteris nudžiunga ir su ašaromis meldžiasi Marijai, kad ji išklausė maldų:

Vieną kartą, jau Papilei gyvendama, Špitolū, neturėjau ko bevalgyte. Senai nebibuvau valgius dunelis. Vieną vakarą nuėjau ont šventoriaus pas Mariją (ten Liude yra pastatyto). Tap melduos, tap melduos, prašau Marijos, kad kap norint duotų mon darbą, kad užsidirbčiau duonelis. Čistai jau sutemo. Grįžtu į trobą. Nugi, veizu, ont moną staliuką padetas pose kepalo dar visai šiltos dunos. Bijau valgyte.

Gal sakau, kas nors čia svetimims atneše, nes mat buvom tris moteriškos. Lauku, kol anos pareis. Parėjo viena, sako: «Daujotiene, tau atneše tokia su pažįstama moteriška dunos, leipe tau melstis». Kap aš nudžiugau, su ašaromis meldžiaus į Marijų, kad ana mona maldos išklause (Tas įvyko 1936 m. gegužės mėn.).

Legendoms apie Marijos apsireiškimus būdinga tai, kad žmogus, pamatęs neįprastą įvykį, labai dažnai išsigąsta, pabėga arba puola ant kelių ir ima melstis: Aš visą tai pamačiusi persigandau. <...> Aš pasiemiau rožančių ir einu. Kai priėjau iki klojimo kampo, man pasidarė baisu. Tada aš ėmiau kalbėti rožančių ir taip kalbėdama ėjau tolyn į tą vietą, kur vakar. Priėjusi šulinį, aš staiga pamačiau Švč. Mariją ir iš karto puoliau ant žemės ir keliais artėjau prie jos [7].

Apsireiškusi Marija gali palaiminti žmones, o palaiminusi dingsta: «Marija dar valandėlę pastovėjo ir palaiminusi žmones pranyko iš akių»; «Marija pakėlusį ranką juos palaimino»; «Ir Ji, iškėlusį virš mano galvos rankas, dingo» [8].

Tradicijoje galima rasti užuominų, sakančių, kad žmonės Mergelės Marijos apsireiškimu netiki, o regėjimai yra traktuojami kaip netikras įvykis. Štai Rokiškio r. 1960 m. užrašytas toks teiginys: «Brolis mirė 14 metų. Jam vis rodėsi šventieji, Panelę švenčiausią matydavo. Tai jam protas turbūt maišėsi» [9]. Matyti, jog pasakotojo asmeninė nuostata rodo, jog nekasdieniniai, neįtikėtini įvykiai yra vertinami atsargiai.

Liaudies suvokimu, įrodymu, kad apsireiškę Marija, gali tapti pėda, palikta akmenyje. Toks akmuo laikomas stebuklingu, pavyzdžiui, P. Tarasenkos teigimu: Gelvonių miestelyje (Širvintų r.) bažnyčios šventoriuje esančios koplyčios sienoje yra dar XVIII a. įmūrytas akmuo su «Mergelės Marijos pėda». Pasakojama, kad prieš 300 metų nežinoma maldinga dvarponė važiavusi į Vilnių. Kelyje miške ją užklupusi naktis. Nakties metu jai apsireiškusi Dievo Motina, kuri stovėjusi ant akmens ir palikusi jame savo pėdos atspaudą. Skuodiškyje prieš didįjį marą apsireiškusi Marija akmenyje, ant kurio stovėjo, taip pat paliko pėdas. Padavime apie Mitkiškių akmenį pasakojama, kad tuo metu, kai Marija vaikščiojo žemėje,

akmenys buvo minkšti, todėl Mitkiškių akmenyje liko jos ir mažo vaiko pėdos.

Apsireiškusi Marija nebūtinai palieka pėdas akmenyje. Sakoma, kad Papiškėse (Eišiškių r.) yra pieva ir didelis akmuo. 1941 m. šešiolikmetis berniukas ten ganė karves. Kartą jis pradėjo rėkti ir puolė ant kelių, užlipęs ant akmens kalbėjo, kad čia pasirodė Dievo MoMergelės tina. Žmonės ėmė berniuką laikyti šventu, o į apsireiškimo vietą buvo vežamos aukos, pinigai.

Taip pat pažymima, kad vandeniui nuo akmens galima akis išgydyti, karklą žievėmis – dantis. Legendoje galima išvelgti liaudiškojo pamaldumo Mergelei Marijai apraiškas. Apsireiškimą matęs berniukas imamas laikyti šventu, parodoma, kad apsireiškimo vieta yra lankoma, kartu pateikiamos liaudies medicinos žinios.

Dažnai apsireiškimą matę žmonės patys spėja, kad tai galėjusi būti Marija, kitu atveju pati Marija pasisako, kas ji tokia esanti. Mergelė Marija dažniausiai pasirodo paprastam kaimo žmogui – bernui, merginai, vaikams, moteriai. Galbūt šiuos žmones Marija pasirinko neatsitiktinai. Atrodo, bernas, moteris, vaikai gali tarsi be jokių išsipareigojimų, laisviau priimti tai, kas neįprasta, nekasdieniška. Kita vertus, galima išvelgti socialinį aspektą – Marija pasirodo neaukštą statusą visuomenėje turintiems žmonėms. Vienu ar kitu atveju apreiškimą matę asmenys tampa išskirtiniai, jie gali būti laikomi tarpininkais, tiesioginio ryšio su Marija liudininkais ir jos valios vykdytojais [10].

Stebuklingi Mergelės Marijos atvaizdai. Dievo Motinos galia gali reikštis per tam tikrus objektus. Šiai grupei priskiriamos legendos, kuriose pasakojama apie liaudyje stebuklingais laikomus Švč. Mergelės Marijos paveikslus, kabančius bažnyčiose ar namuose, taip pat – Marijos statulas.

A. Kajackas pažymi, kad XVII–XVIII amžiais visoje Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje pradėti garbinti Trakų, Šiluvos, Žemaičių Kalvarijos, Tverų, Linkuvos, Kazokiškių ir daugelio Vilniaus bažnyčių Marijos paveikslai. Žodinėje tradicijoje galime aptikti legendų apie Plungės Lurdo Marijos statulą, stebuklingus Tverų, Vilniaus Aušros Vartų Motinos, Kazokiškių ir kitus paveikslus,

padavimų apie Trakų bažnyčios išgelbėjimą, dainų apie Kalvarijos bažnyčią ir kt. Pavyzdžiui, karinėse-istorinėse dainose kalbama apie Kalvarijos miesto bažnyčios išgelbėjimą. Antai dainoje «Tu balta lelija“ bažnyčią apsaugo Marija, kuri, stovėdama tarp bokštų, iš savo rankų „leidžia daug stebuklų“: „Pro bažnyčios bokštus / Baisūs šūviai ėjo, / O tarpe tų bokštų / Panelė stovėjo. // Ji iš savo rankų / Daug stebuklų leido, / Kol kulkos nekludė / Jos švenčiausio veido» [11].

Padavime «Apie Tverų pavadinimo kilmę» aiškinama Tverų miesto pavadinimo kilmė. Sakoma, kad Marijos paveikslą rado tvoroje, todėl taip jį ir pavadino: «Kada Tvera užsedeg. I bov ta Marijuos paveiksls tuoks. I ton paveiksl rad tvuoruo. I pramin Tveras» [12].

Kitame tekste sakoma, kad paveikslas buvo pakabintas kambaryje ir ten apsireiškė Marija. Tuomet paveikslas imtas laikyti stebuklingu ir pakabintas Tverų bažnyčioje. Tekstuose apie Tverų bažnyčios paveikslą Marija tiesiogiai nebendrauja su žmogum, jos apsireiškimo tikslas lieka neaiškus. Esminis dėmesys sutelkiamas į pasakojimą apie paveikslą ir apsireiškimo faktą, kuris ir suteikia paveikslui ypatingą reikšmę. Lietuvių folkloro tekstuose gali būti akcentuojamos apsauginės Marijos atvaizdo galios, pavyzdžiui, padavime apie ežerus teigiama, jog Švenčiausios Panelės paveikslas, kabantis Trakų bažnyčioje, išgelbėjo bažnyčią nuo vandens: Mano motina pasakoja, kad kadaise ežerai kėlėsi ir su žuvimis, su vandeniu ėjo. Trakuose būtų visas miestas užlietas, bet Panelė švenčiausia Trakų bažnyčioj atgynė. Ir miestas liko išgelbėtas, tik aplink vanduo.

Trakų Švč. Mergelės Marijos paveikslas garsėja stebuklais, ypač stebuklingais pagijimais. Trakų klebonas Simonas Mankevičius 1645 m. spaudoje paskelbė 23 stebuklingus įvykius prie Trakų Švč. Mergelės Marijos paveikslo, pavyzdžiui: 1643 m. vienas berniukas ežere paskendo ir tik po 2 valandų buvo sužvejotas ir ištrauktas ant kranto be gyvybės žymių. Tėvai, nerasdami jokios pagalbos kitur, maldoje pavedė jį Trakų Dievo Motinai, ir vaikas staiga atgijo [13].

Motyvas, kai šalia stebuklingu laikomo Dievo Motinos paveikslo yra prašoma pagyti nuo sunkių ligų, yra būdingas legendoms apie Švč. Mergelės Marijos paveikslus, pavyzdžiui, pasakojama, kad

Kazokiškėse daug kam yra pasirodžiusi stebuklingoji Dievo Motina. Moterys, ligoniai eina keliais altoriaus link, meldžiasi stebuklingam Kazokiškių Dievo Motinos paveikslui. Legendose gali būti pasakojama, kad Marijos paveikslas tarsi atgyja ir praneša gerą žinią.

Vienoje legendoje teigiama, kad moteris, melddamasi Palaimintosios Mergelės atvaizdai, kabančiam Vilniuje, Jėzuitų kolegijos Šv. Jono parapijėje bažnyčioje, prašo išgelbėti mirštantį vaiką. Motinai besimeldžiant, balsas iš švento Dievo Motinos paveikslo pusės praneša, jog vaikas nemirs, nes pavojaus ir mirties jau yra išvengęs. Ne visuomet Marijos pasirodymą galima interpretuoti kaip teigiamą ženklą. Vienoje legendoje teigiama, kad Marijos paveikslas pasirodė danguje, karo lauke. Šį įvykį mačiusieji suklaupė, tačiau priešas juos visus paėmė į nelaisvę: Jis [uošvis] pasakoja da, kad kaip bernas buva, kaip užpuola, pasirode panela švinčiausia, paveikslas, visas jų dalinys suklaupe, i kas ten taip galėja padaryt, jeigu jie tuo momentu suklaupe žiūrėt un dungaus tą abrozą, a paskui priešas kaip dave jiem, kaip dave jiem iš kulkosvaidžia, iš patrankų, visus išdauže, ir paime plienan maną tų uošvį, gyvena plieni gal kokiuos porą metų, nu, ir grįža. Jeigu jis meluoja, tei ir aš meluoju [14].

Legendoje apie stebuklingą Vilniaus Aušros Vartų Motiną pasakojama, kaip ji padėjo berniukui, kurį bažnyčioje naktį užpuolė mirusiųjų kaulai. Nuo to laiko mirusiuosius imta laidoti ne bažnyčioje, o kapinėse, ir Marijos paveikslas imtas laikyti stebuklingu. Taigi taip legendoje bandoma paaiškinti naujo papročio atsiradimą – mirusiuosius imta laidoti kapinėse. Marijos stebuklų galia atskleidžiama tęsiant pasakojimą. Sakoma, kad Aušros Vartų Dievo Motina atsiliepia į žmonių maldavimą ir, išėjusi iš bažnyčios, išgelbsti degantį Vilniaus miestą: Tada antrą kartą Motina Švinčiausia stebuklų padarė. Kaip sužinojo žmonės, kad jį tų stebuklų padarė, tai jie jų garbino, ir skaitė visur, kad jį jau stebuklinga. Tai kap užsidedė Vilniaus miestas, tai tada pradėjo visi žmonės šaukti:– Matka boska ostrobramska, ratuj nas!

Taigi ji išėjo iš bažnyčios an ūlyčios, an gatvės, iškėlė savo rankas – reiškia, nutilo visas tas ugniagesys ir padarė tokių stebuklų. Ir

dabar jį vertina nuog to laiko, visi laiko jį stebuklingu 33. Marija gali išgelbėti ne vien degantį Vilnių, bet ir apsaugoti Aušros Vartų paveikslą. Dviejuose legendos variantuose sakoma, kad prieš karą nepažįstamas rusas atnešė storą žvakę ir paprašė zakristijono, kad jis be paliovos ją degintų. Zakristijonas pastatė žvakę prie Panelės Švenčiausios paveikslo, o atėjus nakčiai užmigo. Miegodamas išgirdo griežtą balsą, liepiantį keltis ir užgesinti žvakę. Kai žvakė buvo užgesinta, joje rado parako. Paaiškinama, kad miegantį zakristijoną įspėjo Švenčiausioji Panelė ir taip išgelbėjo paveikslą [15].

Kitoje legendoje pasakojama, kad vagis, norėjęs pavogti Aušros Vartų Marijos paveikslo brangenybes, yra nubaudžiamas netikėtai atgijus pačiam Aušros Vartų Marijos paveiksliui: Užlipęs ant altoriaus, nuplėšęs uždangą, kuriuo buvo paveikslas pridengtas, ir norėjęs nulupti rūbelį ir kitas brangenybes. Kad ir kaip stengęsis, tačiau ne tik kad negalėjęs rūbelio nuplėšti, bet negalėjęs net nukabinti nė vieno laisvai kabančių votų. Kažkokia nematoma jėga juos prikalus prie paveikslo. Matydamas negausią didelį lobio, išsitraukęs kardą ir kirtęs švč. Paneli per veidą. Smūgio vietoje palikęs randas ir ištryškęs kraujas. Bet tą pat valandą pakilus viena iš kryžmai ant krūtinės sudėtų švč. Panelės rankų ir taip stipriai stūmus šventvagį, kad tas, išlėkęs pro langą, skridęs išskėstomis rankomis ore, kol atsimušęs į Pilies vartus. Toj vietoj, į kurią švedas atsimušęs, palikus kruvina dėmė. Visą šimtmetį nieku būdu tos dėmės negalima buvę pašalinti.

Plungės Lurdo Marijos legendoje pasakojama šio Lurdo statulos istorija. Nepavykus pastatyti bažnyčios šalia atsivėrė ežeras. Kartą ten atėjęs ponas sumanė išsimaudyti. Tuo metu iš ežero pasirodė graži, geltonais plaukais moteris. Ponas jai pasiūlė tapti jo žmona. O ji atsakė esanti ne karalaitė, o Švenčiausia Panelė. Tai buvo statula. Ją išėmė ir pastatė Plungės Lurde: Senovis laikas itin baugindavin. Koks pons atjojis unt arkliu ir norėjis nusimaudyti.

Iš ežera pasirodžiusi toki moteriška, graži, geltonais plaukais. Uns sakums: «Būk mona žmona». Ana sakunti: «Aš na karalaitė koki esu, aš esu nabakčiausi panelė». Iškėl anun, nuvežis į Plungį. Ana bova statula ir pastati Plungėje – Liurdas panelė stebuklinga. Šis siužetas primena stebuklinės pasakos nuotrupas, nors pats pasakojimas

iš dalies atspindi tikrus įvykius. Plungės gyventojai prisimena, kad po Antrojo pasaulinio karo Plungės vienuolynas buvo uždarytas, Lurdas sugriautas, o Lurdo Marijos skulptūra ištepta smala ir įmesta į Babrungo upę. Kai iš upelio ištraukė Marijos skulptūrą, moterys ją kruopščiai nuvalė ir atnešė į Plungės bažnyčią, kurioje ji dabar tebestovi. Legendose kalbama ne vien apie stebuklingus Marijos paveikslus ar statulą. Yra užsimenama apie Švč. Mergelės Marijos paveikslų atsinaujinimus. Netikėtas paveikslo atsinaujinimas yra traktuojamas kaip ypatingas įvykis. Pasakojama, kad «pas kaimynus atsinaujino Panelė Švenčiausia, paveikslas, ir pas kitą susiedą irgi atsinaujino. O susiedas tą paveikslą sudaužė, tai paskui su žmona nesugyveno ir visą gyvenimą nelaimingas buvo» [16].

Legendoje atsispindi nepagarbaus elgesio su paveikslu, kuriame pavaizduota Marija, rezultatas: kaimynas, kuris sudaužo paveikslą, nesugyvena su žmona ir tampa nelaimingas. Tačiau yra legendų, nesusijusių su paveikslų atsinaujinimais ar paveikslais, kabančiais bažnyčiose bei namuose. Vieną variantą turinčioje legendoje pasakojama apie paveikslų tapymą. Šv. Lukas nutapė gyvos Mergelės Marijos paveikslą, tuomet ji paprašė nupiešti ir jos sūnų: Šventas Lukošius evangelistas iš gyvos panelės švenčiausios maliavojo abruožą. Jo taip išmaliavojo, kaip tik gyva buvo. Panelė šv. sako: «Kaip tu mane išmaliavojai, taip ir tu mano sūnų išmaliavok, koks jis buvo ant žemės».

Šventasis nutapęs ne tokį sūnų, prašo Dievo pagalbos. Pabudęs randą jau nutapytą paveikslą, kuriuo Marija ima džiaugtis: «Panelė švenčiausia atėjo ir šv». Lukošius parodė, sako: «Ar toksai buvo?» Panelė švenčiausia sako: «Toksai buvo mano sūnaus mieliausio veidas», ir ėmė bučiuoti džiaugtis: «Toksai, toksai buvo mano sūnus!» [17].

Legendose ir padavimuose apie liaudyje stebuklingais laikomus Mergelės Marijos paveikslus orientuojamasi į nepaprasto įvykio papasakojimą, siekiama pabrėžti tokio įvykio išskirtinumą. Šiuose tautosakos tekstuose Dievo Motinos veiksmai dažniausiai yra traktuojami kaip stebuklai. Marija gali netikėtai atgyti ir padėti žmogui, ji apsaugo bažnyčią, paveikslą, miestą, atsako į besimeldžiančiųjų ir jos pagalbos prašančiųjų maldas.

Išvados. 1). Mergelės Marijos apsiereiškimų traktuotės savastį liudija lietuvių folkloro kūriniai, kuriuose pasakojami įvykiai dažniausiai yra suvokiami kaip tikri, rečiau Marijos apsiereiškimas yra traktuojamas kaip netikras atsitikimas. 2). Lietuvių legendas, kuriose kalbama apie Mergelės Marijos apsiereiškimus, sąlygiškai galima suskirstyti į dvi grupes. Vienu atveju kalbama apie tiesioginį Dievo Motinos pasirodymą žmogui, antruoju – apie stebuklingais laikomus Marijos atvaizdus ir su jais susijusius stebuklus. 3). Mergelės Marijos pasirodymo tikslas yra išreiškiamas prašymo motyvu, prašoma tiesiogiai kreipiantis į apsiereiškimą išvydusį žmogų. Vienu atveju prašoma melstis, stiprinti tikėjimą, kitu – siekiama išskirti ar atkreipti žmogaus dėmesį į tam tikrą erdvę, pažymint jos sakralumą. 4). Legendose ir padavimuose apie stebuklingais laikomus Mergelės Marijos paveikslus išryškėja Dievo Motinos misija. Ji yra vaizduojama kaip globojanti, gelbstinti, apsauganti ne vien tik žmones, bet ir jiems svarbius objektus.

literatūra ir šaltiniai

1. Burkus J. Apsireiškimai: Europoje ir Amerikoje. Vilnius, 2003. – Kn. 2.
2. Eliade M. Šventybė ir pasaulietiškas. – Vilnius, 1997.
3. Kajackas A. Lietuva – Marijos žemė // Lietuva – Marijos žemė. Marijampolė, 1993.
4. Kerbelytė B. Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogas. Vilnius, 2002. – T. 3.
5. Lietuvių istorijos instituto rankraštynas. Vilnius, 2003. – T. 17. – Kn. 2.
6. Lietuvių liaudies dainynas. Karinės-istorinės dainos. Vilnius, 2003. – T. 17. – Kn. 3.
7. Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštynas. Vilnius, 2003. – T. 17. – Kn. 4.
8. Lileikienė V. Palangos ir Plungės Lurdo kilmė ir apeiginė kultūra // SOTER. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla. – 2000. – Nr. 5(33). P. – 73–84.
9. Piasecka B., Stankevičiūtė I., Vaitkevičius V. Vilniaus apylinkių padavimai // Tautosakos darbai: Vilnius. Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas. – 2005. – T. 22 (29). – P. 219–261.
10. Račiūnaitė R. Religiniai pasakojimai ir legendos apie Barborą Umiastauskaitę-Žagarietę // Tautosakos darbai. Vilnius: 2008. – T. XXXV. – P. 117–133.
11. Sauka L. Lietuviškos legendos // Tautosakos darbai. Vilnius: 1997. – T. VI–VII (XIII–XIV). – P. 238–250.
12. Sauka L. Lietuvių tautosaka. Kaunas, 1999.
13. Skrinškas R. G. Piligrimo vadovas po stebuklingas Marijos vietas. Kaunas, 1999.
14. Tarasenska P. Pėdos akmenyje. Vilnius, 1958.
15. Vaišnora J. Marijos garbinimas Lietuvoje. Roma, 1958.
16. Vilniaus legendos / užrašė lietuvių lenkų menininkai ir mokslininkai. Vilnius, 2003.
17. Žemės atmintis: lietuvių liaudies padavimai / parengė Br. Kerbelytė. Vilnius, 1999.

Астра Кайратите

О ЯВЛЕНИЯХ ИСЦЕЛЕНИЯ ДЕВОЙ МАРИЕЙ В ЛИТОВСКОМ ФОЛЬКЛОРЕ

В статье идет речь о явлениях исцеления Девой Марией в литовском народном фольклоре. На основе анализа поэтических и музыкальных текстов, народных легенд, вертепных представлений автор пытается классифицировать все жанры духовного литовского творчества по двум направлениям: прямого контакта человека с Девой Марией и ее непосредственной помощи, когда ее божественная сущность проявляется через влияние на определенные объекты, оставляя на них отпечатки (изображение, знамение и т.д.). Следствием второго типа контакта является построение часовен, церквей, храмов на тех освященных Девой местах, где она побывала. Однако оба направления имеют и общее в традициях литовского фольклора: Дева Мария появлялась только тогда, когда ее звали в искренней молитвк, или когда она видела большие страдания преданных ей христиан.

Ключевые слова: Дева Мария, фольклор, музыка, легенда, явление, Божественное начало.

Avstra Kairaitytė

ON THE PHENOMENON OF HEALING BY THE VIRGIN MARY IN LITHUANIAN FOLKLORE

The article deals with the phenomena of healing by the Virgin Mary in the Lithuanian folklore. □Based on the analysis of poetic and musical texts, folk legends, Vertep performances the author tries to classify all genres of Lithuanian spiritual creativity in two directions: direct human contact with the Virgin Mary and her immediate assistance; when her divine essence is manifested through influence on certain objects, leaving fingerprints on them (image, sign, etc.). Consequence of the second type of contact is the construction of chapels, churches, temples on the places sanctified by the Virgin where she had been. □However, both directions have a similarity: in the tradition of Lithuanian folklore the Virgin Mary appeared only when she was called with sincere prayer, and when she saw great suffering of her faithful Christians.

Folk legends of miraculous images stored emphasize their uniqueness, singularity, state, and what favors to cure their prayers may be forthcoming. In legends about the sacred images of Mary, their singularity is mentioned, different graces and miraculous recoveries from Our Lady are expected.

Keywords: Virgin Mary, folklore, music, a legend, the beginning of God.

Одержано 15.01.2015 р.